

Stjepan Lukač
(Filozofski fakultet Sveučilišta
"Eötvös Loránd" u Budimpešti)

TKO JE PREVODITELJ SPISA "A' HORVÁTOK A' MAGYAROKNAK"

Politički proglas "Hrvati Mađarom", iz 1848. hrvatskoga književnika i političara Ivana Mažuranića, prva je velika proza hrvatske moderne književnosti koji se istodobno pojavio i na mađarskom jeziku. Prevoditelj toga proglašenja mogao je biti samo čovjek s visokom mađarskom političkom i intelektualnom naobrazbom.

Zajedničku višestoljetnu povijesnu prošlost, sve, bilo refleksivne bilo nehote trzaje daleke prošlosti, pa i datoga povijesnog trenutka - tu se misli prije svega na četrdesetosmaška zbivanja - koji je postao kamenom-medašem u nacionalnome razvitku i u odnosima dvaju susjednih naroda, hrvatskoga i mađarskoga, ujedno odlučno, definitivno i jasno zacrtao logični povijesni tijek svih kasnijih melankolično-tragičnih zbivanja, dakle, sve to skupa najzornije simbolizira životni put, ali i umjetnički razvoj Ivana Mažuranića: učenika riječke gimnazije, mađarskog stihotvorca, slušatelja filozofije liceja u Subotištu (Szombathely), člana mađarskoga đakškoga obrazovnog društva u istoj ustanovi¹ te vrsnog poznavatelja tadašnje suvremene mađarske klasicističke lirike.²

Zaslugom Ive Frangeša i njegovog blistavog članka *Mažuranićev spis "Hrvati Mađarom"*. Jedno poglavlje iz *povijesti hrvatske proze XIX stoljeća* Mažuranićev spis "Hrvati Mađarom" u povijesti hrvatske književnosti stavljen je definitivno na svoje pravo mjesto: "... tekst *Hrvati Mađarom* ponesen (je) izvanrednim zanosom i stvaralačkim

ritmom; to je prva velika proza moderne hrvatske književnosti, proza kao samostalna izražajna tehnika.”³ Mažuranićev je proglas izuzetan i po tome što se radi o tekstu koji ima svoj pandan, par na mađarskom jeziku. Hrvatski je proglas tiskan u Karlovcu, a mađarski je ugledao svjetlo dana u Zagrebu. Premda svi znanstvenici koji su se Mažuranićem bavili smatraju evidentnim da je prijevod njegov rad,⁴ u filologiji o Mažuraniću nema pouzdanih podataka o tome da bi prijevod bio djelo samoga Mažuranića, tj. zasada ne raspoložemo niti Mažuranićevim niti drugim izjavama ili podacima, direktnima ili indirektnima, koji bi stopostotno potvrdili njegovo autorstvo.

Bratu Antunu 19. travnja 1848. godine upućuje pismo. Javlja da je napisao “niekakav odgovor Magjarom na njihove peštanske proglose” i traži njegovu pomoć pri raspačavanju proglasa. Spominje gradove Beč, Požun i Prag u koje bi trebalo slati nekoliko primjeraka, a Peštu ne. Govori o tome da bi proglas trebalo prevesti na njemački jezik, jer: “Ja scijenim da nebi zlo bilo da saznadu i Niemci, ugarski i neugarski, kako mi pojmujemo jednakost, slobodu i bratinstvo ne samo osobah nego i narodah.”⁵ U istome pismu čitamo i sljedeće: “A svakako bi dobro bilo da se knjižica ova ne samo kod nas nego i po svoj Ugarskoj razprostrani, jer bi radi jednakosti koja se u njoj predika, mnogo nam tamo koristiti mogla.”⁶ Prema tomu u pismu je jasno izrečna želja da bi trebalo proglas širiti i na stranim jezicima.

¹O tome u pismu bratu koje je datirano U Subotinu mjestu 6. X-bra 1834. Već sam ti se na polovinu omagarizirao, pače: omagyarizirao. Mi ovde hvala magyarskomu Bogu! imamo jedno eruditam Societatem Hungaricam, med koje vridnimi členovi i ja nahadam se.” U Ivan Mažuranić: *Sabrana djela IV* (priredio Milorad Živančević), Zagreb, 1979, str. 19–20.

² O tome opširnije: Stjepan Lukač: *Ivan Mažuranić i mađarski klasicizam*. U *Književnost i jezik Hrvata u Mađarskoj*. Knjiga 1. Bibliotheca Croatica Hungariae. Pečuh, 1996, str. 82–90. István Lőkös: *Mađarske pjesme Ivana Mažuranića*. U: *Hrvatsko–mađarske književne veze*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998, str. 63–80.

³ Ivo Frangeš: *Mažuranićev spis “Hrvati Mađarom”. Jedno poglavlje iz povijesti hrvatske proze XIX stoljeća*. U Ivo Frangeš: *Studije i eseji*, Naprijed, Zagreb, 1967, str. 41–70. Kasnije i u mađarskom prijevodu: Ivo Frangeš: *Mažuranić röpirata A horvátok a magyaroknak*. In *Szomszédtság és közösség. Délszláv–magyar irodalmi kapcsolatok*. Szerkesztette Vujicsics D. Sztoján. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972. 311–335.

⁴ “To svakako nije mogao učiniti Makso Prica (1823–1878), već po svoj prilici sam autor...” Ivan Mažuranić: *Sabrana djela IV* (priredio Milorad Živančević), Zagreb, 1979, str. 353.

⁵ Ivan Mažuranić: *Sabrana djela IV* (priredio Milorad Živančević), Zagreb, 1979, str. 75.

⁶ Isto str. 75.

A kako bi se drugačije mogla širiti knjižica "po svoj Ugarskoj", 1848. godine, nego mađarski?

Kako nema pouzdanih filoloških podataka o autorstvu Mažuranićevog proglasa na mađarskom jeziku ne preostaje nam drugo, nego filološkom i stilističkom usporedbom hrvatskoga izvornika i mađarskoga prijevoda ustanoviti eventualno autorstvo samoga Mažuranića.

Jedan od imenovanih peštanskih mađarskih proglasa – od 31. ožujka – na koji se i Mažuranić poziva već u drugoj rečenici svoga proglasa⁷ bio je objelodanjen u Pešti i na hrvatskom jeziku u tjedniku "Pučki Priatelj". "Pučki Priatelj" je izlazio od 8. svibnja do 7. prosinca 1848. godine na hrvatskom jeziku, a glavni mu je bio urednik Ivan Bujanović.⁸ Narodni su listovi u burnim mjesecima četrdesetosme, pa tako i Bujanovićev, djelovali dosljedno u interesu zbližavanja Mađara i ostalih naroda Ugarske. Evo kako glasi na hrvatskom jeziku objelodanjen proglas "Peštanskog na red pazećeg odbora":

Horvatima ljubeznoj bratji našoj.

Posle tristagodišnjeg ugnjetanija stupili smo jedanput na prag nezavisnosti i slobode. Što smo zadobili na naše dobro, to smo zajedno i na vaše dobro zadobili. Znak, pod kojim vojujemo, i ako treba još ćemo vojevati, nije narodnost, nego svaku narodnost i svačiju korist u sebi soderžavajuće sveto ime slobode i nezavisnosti. Stvar je obća nama, kao i vama. Neprijatelj je obći austrijska tirjanska birokracia. Protiv ove treba da se sjedinimo, Madjar, Hrvat, Srblijin, Njamac, Wla i svako pleme, sto je u ovoj Domovini. Samo tako možemo sačuvati, samo tako možemo zadobiti zemlje nezavisnost i slobodu.

U ime bratstva, koje smo črez osam stoljetija u dobroj i zloj sudbi vërni sačuvali, govorimo k vama dragi Domorodci. Brat će razumëti iskrenu rëč brata.

⁷ „Bratinska ljubav i prijateljska ćucenja vaša, izražena prema nama u proglasijeh vašijeh, upravljelijeh na nas iz Pešte ožujka mjeseca i travnja t. g., napuniše srca naša neobičnijem veseljem, nenadanom radošću." Ivan Mažuranić: *Sabrana djela III* (priredio Milorad Živančević), Zagreb, 1979, str. 181.

⁸ O tome: 1848–1849. évi iratok a nemzetiségi megbékélésről. Kiadja: A Magyar–Román és a Magyar–Jugoszláv Társaság. Budapest, 1948.

Bartjo Hervati molimo vas svim, što vam je sveto, neprotivite se. Zaboravimo razliku jezika, jer smo u obziru slobode sojuženi. Neslušajmo one, koji nas jednog protiv drugog zazdražuju, jerbo ti oceju da protivnost na oslabjenje i ugnjetanje naše upotrebe. Bratjo sojedinimo se!!

*Dano u Pešti 31. Marta 1848.
Peštanski na red pazeći odbor.*

Prema tomu jedan od peštanskih proglaša Mađara bio je tiskan i na hrvatskom jeziku! Je li Mažuranić znao o hrvatskoj inačici tog mađarskog proglaša, je li to moglo motivirati Mažuranića da razmišlja o prijevodu svoga proglaša na mađarski jezik? O tome isto tako nema podataka. To su filološke činjenice – polazna točka za naša daljnja razmišljanja. A sada o proglasima *Hrvati Mađarom* i *A' Horvátok a' Magyaroknak*.

Kvantitativo-stilističke sličnosti i razlike

Hrvatska i mađarska varijanta po svome vanjskome, tiskarskome izgledu u svemu su identične, osim fizičke mjere brošure: hrvatska je 15 x 24 i broji 20 stranica, a mađarska 14 x 22 i broji 24 stranice.

Sve su hrvatske rečenice prevedene na mađarski jezik osim jedne, u posljednjem nenumeriranom dijelu proglaša.

Mnijenje ovo, pače istinu ovu, u život uvesti zadaća je vrijedna napora, dostojna truda pravdoljubljenijeh muževa.	...
---	-----

Ta je rečenica opći poziv svima: svim narodima, svim ljudima. Kako u hrvatskom tekstu poslije ove rečenice slijedi identična, ali s pozivom konkretnijeg sadržaja adresatu, naslovniku, tj. Mađarima, prevoditelj se odlučio izostaviti prethodnu rečenicu da bi ova druga s jasnim i konkretnijim pozivom dobila pravu težinu:

Vrijedna je dakle stvar ova pravedna i vašega napora, i vašega truda.	Méltó tehát, ezen igazságos ügy, hogy erőtetet mellette megfeszítétek, és érette fáradozzatok.
---	--

Radi se, dakle – a to je važno naglasiti – o strukturalno-pragmatičnoj odluci prevoditelja, što logično proizlazi iz temeljne namjere cijeloga proglašenja: jasno i odlučno dati do znanja što Hrvati žele od Mađara u novome svijetu.

Premda su sve ostale rečenice hrvatskoga teksta točno, gotovo riječ po riječ prevedene na mađarski jezik, na rijetkim mjestima ipak ima minimalnih kvantitavnih i stilističkih razlika i odudaranja. Evo nekoliko konkretnih primjera! Pri kraju nenumeriranog prvog dijela čitamo:

“Jednakost, sloboda i bratinstvo” usklik su sadašnjega vijeka, usklik su vaš, usklik su <u>i težnja</u> naša.	“Egyenlőség, szabadság és testvériség” hangzik az egész világbán, nálatok és mi nálunk.
---	---

U hrvatskom tekstu riječ *težnja* ima svoju jasnu, konkretnu i realnu povijesnu konotaciju u kojoj se krije i povijesna podređenost hrvatstva. U mađarskom tekstu izostavljanjem riječi *težnja*, tj. riječi za izražavanje želje da se što postigne, cijela rečenica gubi svoju hrvatsku povijesnu konotaciju: stvoren je odnos ravnopravnih. Prema tome vertikalno građena hrvatska misaona konstrukcija:

SADAŠNJI VIJEK

VI

MI (s našim povijesnim težnjama)

u mađarskom jeziku prelazi u vertikalno-horizontalnu strukturu:

VILÁG (svijet)

NÁLATOK (kod vas, tj. VI) – NÁLUNK (kod nas, tj. MI)

koja jasno i odlučno sugerira ravnopravnost mađarskog i hrvatskog naroda. Naš prevoditelj u svome poslu postupa povijesno-racionalno, promišljeno, jednom riječju politički.

Nešto niže, u posljednjoj rečenici istoga dijela piše Mažuranić:

Da znate dakle kako mi <u>svete</u> ove jednakosti, slobode i bratinstva <u>riječi</u> na stanje ukupne domovine naše prilagođujemo, kazat ćemo vam otvoreno unutarne osvjeđenje naše.	Hogy tehát megtudhassátok, mikép értjük mi az egyenlőség, szabadság 's testvériség 's <u>elvet</u> a' közös haza alapján, őszintén ki fogjuk mondani belső meggyőződésünket.
--	--

Pjesnički inverzirana hrvatska sintagma *svete ove jednakosti, slobode i bratinstva* riječi u mađarskom prijevodu postane neinverzirana *egyenlőség, szabadság 's testvériség elvei* (načela jednakosti, slobode i bratinstva) bez atributa *sveti*. Zamjenjvanjem sintagme *svete riječi – načelom* u prijevodu emocionalno ushićena, pjesnički inverzirana hrvatska rečenica postaje racionalno odlučna i hladna. Prevoditeljski je postupak i u tome primjeru dobro promišljen, racionalan, ekonomičan i prije svega političke prirode. Naravno sličnih primjera u prijevodu ima napretek.

Kvalitativno-stilističke sličnosti i razlike

1) Oslovljavanja

a) U prvoj rečenici hrvatskog teksta Mažuranić naziva Mađare *sudržavljanima*, što je u mađarskom tekstu *alkotmánytársainak* (suustavljani).

Mađari, <u>sudržavljani</u> naši!	Magyarok! <u>alkotmánytársaink!</u>
-----------------------------------	-------------------------------------

Zamjenom *države s ustavom* prevoditelj je jasno dao do znanja da će se dijalog između Hrvata i Mađara ubuduće odvijati na zakonskim, ustavnim temeljima. Mađarsko je obraćanje odlučnije i politički jasnije.

b) Ovako se obraća *Peštanski na red pazeći odbor* Hrvatima u svome proglasu:

“Horvátok, szeretett testvéreink!”

Prijevod proglasa na hrvatskome jeziku koji je tiskan u *Pučkom Priatelju* glasi:

“Hrvatima ljubeznoj bratji našoj.”

Dakle, u tadašnjoj mađarskoj “političkoj terminologiji” na Hrvate se misli kao na rođenu braću. Ta “krvna” veza, prema logici prirodnog prava na koje se kao na glavni dokaz opire i Mažuranić u svom proglasu,⁹ pretpostavlja starijeg i mladeg, tj. zrelijeg i pametnijeg brata. U hrvatskom prijevodu Mažuranićeve teksta prevoditelj je igrao pravu igru riječima kako bi izbjegavao identifikaciju riječi *brat* sa *testvér*. Mađarska je riječ tim prije “opasnija” od hrvatske što je u njoj vidna i etimologija, geneza same riječi: *test-vér* = *tijelo-krv*.

<i>Bratinska</i> ljubav i <i>prijateljska</i> ćućenja vaša...	...azon szeretetek és <i>barátságos</i> érzelmeitek...
Mađari, stara družbo, nova <i>braćo</i> naša!	Magyarok! régi Társaink! új <i>barátink!</i>
<i>Brat</i> pomiren s <i>bratom</i> ...	A kibékült <i>barátok</i> között...
A ako je pomirenje <i>braće</i> iskreno...	És ha a' <i>testvérek'</i> kibékülése őszinte...

⁹ Frangeš, n. d. str. 50.

<p>Ali će se zamjeriti onom koji na vidjelu tvori djela noćna; koji veli za se: "sunce budi," a za <i>brata</i> svoga; "suton budi," koji uzjaše <i>brata</i> svoga i vikne: "ala smo veliki," mješte da stane uza nj i zagrlivši ga <i>bratski</i> da usklikne: "ala smo jednaki, ala smo složni, ala smo slobodni, ala smo snažni."</p>	<p>De megbántatik az, a' ki fényes nappal éji rényeket felállít, 's a' ki ekkép beszél magának: "Legyen nap" és <i>testvéreinek</i>: "Legyen éj", a' ki felnyargalja <i>testvérét</i> 's ekkép szól: "De nagyok vagyunk" a' helyett, hogy melléje állva őt megölelné és <i>testvéreileg</i> szólana: "Ej de egyenlők vagyunk, de egyik vagyunk, de szabadok vagyunk, de nagynevűek vagyunk."</p>
<p>Pak ako i gleda na one tri svijeta kraje okom <i>srodnika</i> i <i>prijatelja</i> (Švicarska)</p>	<p>'S ha reá is tekint azon három világ részeire <i>rokon</i> és <i>baráti</i> szemmel</p>
<p>Uistinu, <i>braćo</i>, velim vam... bit će mu <i>brat</i> cijeli i <i>prijatelj</i>.</p>	<p>Igazán <i>barátim</i> mondom, nektek... egész <i>barátja</i>, egész <i>testvére</i> leend.</p>
<p>Jer ako smo <i>braća blizanci</i>, živuća u kući i o kruhu skupnoga oca...</p>	<p>Mert ha egy atyától származó egy házban, egy kenyeren élő <i>szomszédársak</i> vagyunk...</p>

Tendencija je jasna u prijevodu. Dominiraju prije svega parovi *brat – barát* koji su samo etimološki bliski, ali značenjski nisu. U rečenicama u kojima ima jasne frazeološke konotacije, prije svega biblijske,¹⁰ prevoditelj je prisiljen popustiti i preuzeti stvarne rječničke varijante: *brat – testvér*, *prijatelj – barát*. Najzanimljiviji je posljednji primjer, zapravo komičan: *braća blizanci – szomszédársak* (susjed-drug). Naime sve je doslovno prevedeno, međutim dok su u hrvatskoj rečenici *braća blizanaca* od istoga oca, pod istim krovom, u mađarskoj rečenici će od istoga oca i pod istim krovom živjeti susjedi-drugovi. Nerječničko variranje *brata*, *prijatelja* i *braće blizanaca* u prijevodu govori opet o jasnoj političkoj motivaciji.

¹⁰ Frangeš, n. d. str. 51-52.

2) Stilistički slabiji ili jači izrazi

<p>Svjedok su tomu toliki njevovi u mračnija još prošastnosti vremena bijeni za nju krvavi bojevi; svjedok onomadnja izmed vas i njega narodne nezavisnosti opstojeća nesrećna <u>omraza</u></p> <p>(A razdor i <u>omraza</u> ne dolikuju ovome vijeku...)</p>	<p>Ezt tanúsítja a' Horvátok és közöttetek fenlétező nemzeti függetlenségünkért szerencsétlen <u>surlódása</u> (<i>nesporazum</i>)</p> <p>(Az ellenszenv és <u>viszály</u> (<i>nesloga</i>) nem felel meg e' kornak...)</p>
<p>Sabor naš <u>ni u čem da ne visi</u> od vladanja ugarskoga.</p>	<p>A' mi országgyűlésünk a' magyar kormányzástól <u>tökéletesen független</u> (<i>potpuno neovisan</i>) legyen.</p>

Neologizmi

Naravno nije lako suditi o jezičnim pojavama u tekstu iz prve polovice XIX. stoljeća, ali mnoga rješenja upadaju u oči. Elegantne i prirodne hrvatske sintagme u mađarskom jeziku prelaze u teške i neobične složenice u kojima se ogleda prevoditeljeva jezična domišljatost.

<p>Na stranu dakle <u>s idejama vijeka staroga o preimućstvu ovoga il onoga naroda i jezika</u></p>	<p>Félre tehát az <u>elavult nemzet- vagy nyelv-elsőbbség</u> eránti táplált <u>eszmékkal</u></p>
<p>I da će prestat tijem jedinstvo krune i gospodstva i države, ako se <u>ukine snivano vaše jedinstvo naroda i jezika?</u></p>	<p>És hogy megszűnne a' korona, az ország, az uralokodás egysége, ha a' ti <u>nemzet- és nyelvegységi álmaitok meghiúsúlnak?</u></p>

Iznimno frapantna jezična rješenja

Iznimno frapantna jezična rješenja potvrđuju prevoditeljevo temeljito znanje mađarskog jezika. To se ogleda prije svega u rekcijjski vezanim sintagmama u kojima se prevoditelj, zbog razlika frazeologizama dvaju jezika – hrvatskoga i mađarskoga – morao nužno ravnati prema duhu jezika na koji je prevodio svoj tekst.

A narav gazi i <u>laž brani</u> koji tvrdi da je narod poglavara radi, ne poglavar naroda radi	Nyomja pedig a' természetet's <u>hazug tant hírdet</u> (širi lažan nauk), ki azt állítja, hogy a' nép vagy az előjáróért, nem pedig ez amazért.
Jer evo se od zapada diže vihar... a nekijem već <u>zaljulja do samoga temelja</u> i zgradu.	Mert ime a' nyugatról emelkedik egy iszonyú vihar... s' némellyeknek épületeit <u>sarkaiban megingatandja</u> (zaljulja u uglovima).

Pjesnički intonirana proza

U našem se prevoditelju krije pravi pjesnički talent. U nekim rečenicama odzvanjaju stope klasicističke versifikacije, a što je još vidnije i prave rime.

Jer se navlače na vedrinu oblaci strašni, puni grmljavine i grada	Mert sok derű után menykövel és jégesővel terhes fellegek megindultak. (klasicistički inotnirana rečenica)
Kako bi joj dobro bio došó, kako bi joj morda još i sad pomogó božanstveni balsam narodnosti	Mi jótévő lett <u>volna</u> , sőt tán most is segíthetne <u>rajta</u> a' nemzetiségek isteni <u>balzsama</u>
...a ne ima ga koji bi joj pružio napitak vode žive	's nem találkozik <u>senki</u> , a' ki egy éltető italt nyujtana <u>neki</u> (unutarnje rime u rečenici)

<p>A da l' mislite da Austrija naša evo malne izdiše kao čovjek koji je već mjeru godina svojijeh navršio, <u>ter mu sjekira starosti podsijeca život</u> a potrebitost naravi hladan grob kopa?</p>	<p>'S talán hiszitek, hogy a mi Ausztriánk olly könnyen kiadja a lélekzetét, mint azon ember, ki évei számát már túlhaladta, 's <u>kinek életfáját rombolja a' halál bárdja</u>, és sírját ássa a' természet szüksége? (inventivan prijevod <i>halál bárdja</i> - <i>sjekira smrti</i>)</p>
--	---

Netočan prijevod biblijskih, biblijski intoniranih rečenica

Mažuranićev je tekst protkan biblijskim citatima, biblijskim stilom, ritmom i metaforikom – kako je to Frangeš ustanovio: "...ova proza odzvanja ritmikom Vukova prijevoda *Novog zavjeta*."¹¹ Dok je kod biblijski intoniranih rečenica dopušten slobodniji prijevod, kod biblijskih citata prevoditelj bi se morao ravnati prema kanoniziranom biblijskom tekstu, tj. morao bi prepisati odgovarajući odlomak iz prijevoda Svetoga pisma. Kako ima katoličkih i protestantskih prijevoda Biblije, prevoditelj bi čak i u tome morao birati. Ali ako prevoditelj nema pri ruci odgovarajući prijevod Svetoga pisma, ako mu se strašno žuri, prisiljen je načiniti vlastiti prijevod, što je do neke mjere i bogohuljenje. Donosimo pet biblijskih citata: Mažuranićev original prema Vuku, prijevod istih citata na mađarski jezik u Mažuranićevoj mađarskoj brošuri, najstariji mađarski protestantski prijevod Gáspára Károlija, novije izdanje – iz doba Mažuranićeva školovanja – stare katoličke Biblije (1626.) u prijevodu Györgya Káldija kojim bi se naš prevoditelj morao poslužiti ako je bio katolik te novije izdanje Károlijevog prijevoda. Tri tiskana mađarska prijevoda Svetoga pisma zorno govore o tome da se naš prevoditelj nije služio kanoniziranim prijevodima, nego je radio po "svojoj glavi".

¹¹ N. d., str. 56.

<i>Original</i>	<i>Prijevod</i>	<i>Károli</i> ¹² <i>1590.</i>	<i>Káldi</i> ¹³ <i>1834.</i>	<i>Károli</i> ¹⁴ <i>1970.</i>
Ako zlo rekoh, dokaži da je zlo; ako li dobro, zašto me biješ? (Ev. Iv., XVIII, 23.)	Ha rosszul szólottam, mond hogy ros; de ha jól szóllottam, miért versz.	... ha gonoszúl szóltam, tégy tudományt az gonoszlól, ha jól szóltam, miért versz engemet?	Ha hibásan szólék, bizonyítsd bé a hibát; ha pedig helyesen, miért versz engem?	Ha gonoszul szóltam, tégy bizonyoságot a gonoszságról; ha pedig jól, miért versz engem.
Svaki koji je od istine sluša glas moj. (Ev. Iv., XVIII, 37.)	A' ki az igazságot szereti, meghallgat engem.	...valaki az igazságtól vagyon, hallgattya az én beszédime t.	...minden, a ki az igazságot szereti, hallgatja az én szavamat.	Mindaz, aki az igazságból való, hallgat az én szómra
...i evo mi smo s vami u sve dane do svršetka svijeta (Ev. Mat., XXVIII, 20.)	...s én veletek leszek mindig, egész a' világ végéig.	És imé én ti veletek vagyok minden nap világ végeig.	Én veletek vagyok minnap világ' végezetéig	...és íme én ti veletek vagyok minden napon a világ végezetéig.

¹² Biblia. Vizsoly, 1590. Prijevod: Gáspár Károli

¹³ Szent Írás vagy is Az Új Szövetségnek Szent Könyvei Magyarúl. Pozsonyban, Belnay' örököseinek betűivel. I. köt., 1834; II. köt., 1835. Prijevod: György Káldi.

¹⁴ Szent Biblia azaz Istennek Ó és Új Testamentomában foglaltatott egész Szent Írás. Budapest, 1970. Prijevod: Gáspár Károli.

...nebo i zemlja će proći a riječi moje neće proći." (Ev. Mat., XXIV, 35; Ev. Mar., XIII, 31; Ev. Lu. XXI, 33.)	És az igazságról így van írva: "Az ég és a' föld el fognak múlni, de az én szavaim nem fognak elmúlni."	Az ég és az föld el múlnak, az én beszédim pedig semmikép pen el nem múlnak.	Ég és föld elmúlnak, de az én beszédim el nem múlnak.	Az ég és a föld elmúlnak, de az én beszédeim semmiképe n el nem múlnak.
---	---	---	---	--

Neppravilna rekcija glagola, frazeološke nepravilnosti, neobične jezične strukture

<i>Hrvatski tekst</i>	<i>Pravilno bi bilo</i>	<i>Mađarski, nepravilan</i>
Jer je zaludu stati na <u>pô puta</u> , kad te slijedeći nalogom turkaju dalje	Mert hiába állapodik meg az ember <u>az uton</u> , mert az utánna jövök tovább tolongva őt előretaszítják. (izostavljanje prvoga dijela složenice)	Mert hiába állapodik meg az ember <u>féluton</u> , mert az utánna jövök tovább tolongva őt előretaszítják

<p>A tko da se <u>usudi izreći</u>, da l' je u naravi pretežnije polje, da l' planina? kad je postavljeno od boga i jedno i drugo.</p>	<p>'S ki az, <u>a' ki el merné ítélni</u>, mi kényeseb a' természetben, a' hegy-e, vagy a róna, midőn ez, még az is az Isten teremtménye. (nepravilna uporaba glagolske predpone <i>el</i>)</p>	<p>'S ki az, <u>a' ki meg merné ítélni</u>, mi kényeseb a' természetben, a' hegy-e, vagy a róna, midőn ez, még az is az Isten teremtménye.</p>
<p>...kako se po školah njemačkijeh uči i upotrebljuje <u>azbuka</u> latinska i švabaška.</p>	<p>épen úgy, mint a' német oskolákban a' latin és sváb <u>aszbuka</u> használtatik. (taj oblik ne postoji)¹⁵</p>	<p>épen úgy, mint a' német oskolákban a' latin és sváb <u>ábécé</u> használtatik.</p>
<p>Na saboru napokon... da i u svom <u>maternjem jeziku</u> svatko progovoriti može. (...ne trebaju <u>jezika</u> inoga do svoga <u>maternjega</u>.)</p>	<p>Az országgyűlésen pedig... mindenki saját <u>anyai nyelvén</u> is szónokolhat ott. (...elég ha <u>anyanyelvöket</u> értik.) (dubleti od kojih je pridjevska sintagma <u>anyai nyelv</u> arhaičnija)</p>	<p>Az országgyűlésen pedig... mindenki saját <u>anyanyelvén</u> is szónokolhat ott.</p>

¹⁵ Pri provjeravanju tih oblika koristio sam se Povijesno-etimologijskim rječnikom mađarskog jezika. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára 1-4. Budapest, 1984, 1970., 1976., 1984.

<p>Mutna bo ona i mračna <u>nesloge i bratinske mržnje vremena</u> odnese u tamno prošastnosti krilo...</p>	<p>Mert a' borult és setét <u>ellenségeskedési és egyenetlenségi időket</u> elsodorta a' múltnak tengerébe... (umjesto genitivske uporaba neobične pridjevske konstrukcije te zamjena emotivno jačeg izraza <i>bratinska mržnja neprijateljstvom</i>)</p>	<p>Mert a' <u>ellenségeskedés és testvéri gyűlölet</u> borult és setét <u>időit</u> elsodorta a' múltnak tengerébe...</p>
<p>A tko da se <u>usudi izreći</u>, da l' je u naravi <u>pretežnije</u> polje, da l' planina...</p>	<p>'S ki az, a' ki <u>el merné ítélni</u>, mi <u>kényeseb</u> a' természetben, a' hegy-e vagy a róna... (pogrešna uporaba glagolske predpone <i>el</i> te neadekvatan izraz za <i>pretežnije</i>)</p>	<p>'S ki az, a' ki <u>meg merné ítélni</u>, mi <u>hatalmasabb</u> a' természetben, a' hegy-e vagy a róna...</p>
<p>U svom dakle jeziku <u>poslove svoje i posebne i javne</u> nek vodi Mađar, nek vodi Slovak, nek vodi Hrvat...</p>	<p>Saját nyelvén tehát viselje <u>magány és köz ügyeit</u> a' magyar, a' tót, a' horvát... (nepravilna uporaba etimologijski povezanih, ali značenjski različitih oblika <i>magán - svoj</i> te <i>magány - samoóca</i>)</p>	<p>Saját nyelvén tehát viselje <u>magán és köz ügyeit</u> a' magyar, a' tót, a' horvát...</p>

<p>Jer je pravično da se poglavar <u>ravna po narodu</u>, a ne narod po poglavaru.</p>	<p>Mert igazságos, hogy az előljáró <u>alkalmazza magát a' néphez</u>, s' nem ez az előljáróhoz. (iz bogatog korijenskog gnijezda imenice <u>alkalom</u> nije izabrao glagol <u>alkalmazkodik</u> koja je nastala nakon jezičnih reformi početkom XIX. st. ili adekvatniji glagol <u>igazodik</u>.)</p>	<p>Mert igazságos, hogy az előljáró <u>alkalmazkodjék</u> <u>figazo djék a' néphez</u>, s' nem ez az előljáróhoz.</p>
<p>Pogledajmo der, oda šta se tako <u>ljuto onesvijestila?</u></p>	<p>Nézzük tehát mi oka, hogy illy <u>megfogultságba merült?</u> (nepotvrdeni imenički oblik <u>megfogultságba</u>)</p>	<p>Nézzük tehát mi oka, hogy illy <u>ájulásba merült?</u></p>
<p>Ukinuste boljarovladu (aristokraciju) osoba; <u>od volje li?</u> <u>od nevolje li?</u> svejedno</p>	<p>Ha a' <u>személy-aristocrati át</u> ledöntöttétek, <u>akarattal, vagy bajjal</u> mindegy (<u>személy-aristocrati a</u> prevoditeljeva kovanica; doslovni prijevod hrvatske fraze)</p>	<p>Ha a' <u>nemességét/aristocrati át</u> ledöntöttétek, <u>akarattal, vagy akaratlanul</u> mindegy</p>

<p>Pak ako je Austrija i bila slijepa <u>nije joj baš ni zamjeriti jako.</u></p>	<p>De ha vak is volt Ausztria, <u>nem lehet neki épen rossz néven venni</u> (nepravilna rekcija u frazeološkoj jedinici <i>neki - tőle</i>)</p>	<p>De ha vak is volt Ausztria, <u>nem lehet tőle épen rossz néven venni</u></p>
<p>...dok Njemačka... <u>na vrat na nos</u> kući krova ište...</p>	<p>...míg Németország... <u>főre lábra</u> menekülést keres... (nepotvrđena fraza)</p>	<p>...míg Németország... <u>hanyatt homlok</u> menekülést keres...</p>
<p>A svaki koji drukčije uči i <u>skružava zapovijed</u> Isusovu <u>na narode, na jezike,</u> krivovjerac je i poganin i blaznitelj</p>	<p>És a' ki másképp tanít és Krisztus urunk <u>természeti és nyelvi tanjait kijátsza,</u> az hamis – pogány – hizelgő. (forsiranje pridjevske konstrukcije umjesto delativske; neadekvatna imenica za <i>zapovijed.</i>)</p>	<p>És a' ki másképp tanít és Krisztus urunknak a <u>népekről, nyelvekről szóló parancsolatait meggyalázza,</u> az hamis – pogány – hizelgő.</p>
<p>Nastojte iskreno o tom da se nijednoj vjeri ne dira u <u>jezik crkovni.</u></p>	<p>Azon legyetek, hogy a' <u>templomi nyelvre</u> nézve semmi vallás se korlátoztassék (nepostojeća, samovoljna sintagma)</p>	<p>Azon legyetek, hogy a' <u>egyház/liturgia/vallás nyelvére</u> nézve semmi vallás se korlátoztassék</p>

<p>A razdor i omraza <u>ne dolikuju ovome vijeku...</u></p>	<p>Az ellenszenv és vizsály <u>nem felel meg e' kornak...</u> (premda gramatički pravilan, ali nedovoljno točan prijevod)</p>	<p>Az ellenszenv és vizsály <u>nem illik e' korhoz...</u></p>
<p>Zato <u>odustanite</u> jedared, braćo draga, <u>od vjekovita nasrtanja</u> na međaše naše...</p>	<p>Azért kedves barátink! <u>álljatok el</u> már egyszer a' <u>szünteleni megtámadásról...</u> (nepotrebno sufiksiranje pridjeva <u>szüntelen</u> sa -i)</p>	<p>Azért kedves barátink! <u>álljatok el</u> már egyszer a' <u>szüntelen megtámadástól...</u></p>
<p>A tko veli da jest svejedno, <u>Ciganin je u pripovijeci</u> i još gori od njega</p>	<p>És a' ki azt mondja, hogy mindegy: <u>meséjében cigány</u>, és ennél is rosszabb. (doslovan prijevod fraze, umjesto uporabe učestale sintagme)</p>	<p>És a' ki azt mondja, hogy mindegy: <u>hazug cigány</u>, és ennél is rosszabb.</p>
<p><u>Sveza s ugarskom krunom</u> nek je sveta i Ugarskoj i našijem kraljevinam</p>	<p><u>A' magyar koronávali kapcsunk</u> mind a' magyar, mind a' mi országunknak szent legyen. (umjesto obične instrumentalne rekcije neobična, od instrumentala građena pridjevska - <u>koronávali</u>)</p>	<p><u>Kapcsolatunk a' magyar koronával</u> mind a' magyar, mind a' mi országunknak szent legyen.</p>

<p>Jer <u>ništa nije nepovoljnije oku</u>, nego vidjet staru sredovječnu gradinu, novom građevinom s jedne samo strane nagrđenu.</p>	<p>Mert <u>semmi sem bántja meg jobban a' szemet</u>, mintha a' magasztos múltból fenlétező építményt csekély ujjabb ízlés szülte javulásával, csak egy részében módosítva tekinti. (nepotrebna glagolska predpona <i>meg</i> koja je rezultat kontaminacije glagola <i>megbánt - uvrijediti</i> te glagola <i>bánt - dirati</i>. U frazeološkoj jedinici <i>bántja a szemet</i> upotrebljava se ovaj posljednji bez predpone)</p>	<p>Mert <u>semmi sem bántja jobban a' szemet</u>, mintha a' magasztos múltból fenlétező építményt csekély ujjabb ízlés szülte javulásával, csak egy részében módosítva tekinti.</p>
<p>Ne vjerujte dakle ni vi lašcem vašijem koji će proći putem tmina, kako malo <u>ograne sunce</u>.</p>	<p>Ne higyjetek tehát ti se azon bazugoknak (sic) mert kimúlnak a' sestétség utján, mihelyt <u>kisül a' nap</u>. (kontaminacija glagolskog dijela fraze <i>kisül az igazság - izaći na vidjelo, iznijeti na sunce</i> te <i>kisüt a nap - grane sunce</i>)</p>	<p>Ne higyjetek tehát ti se azon bazugoknak (sic) mert kimúlnak a' sestétség utján, mihelyt <u>kisüt a' nap</u>.</p>

Zaključak

Navedene filološke i stilističke činjenice svjedoče o tome da je prevoditelj političkog proglasa *Hrvati Mađarom* bio čovjek s visokom mađarskom naobrazbom. Njegovo znanje mađarskoga jezika vinulo se do samoga Parnasa. Međutim "mađarština" – kako bi najvjerojatnije on sam rekao – bila je za njega ipak samo jedan od osvojenih stranih jezika. Ta se dvojnost ogleda u svim segmentima prijevoda. Tko bi mogao biti osim Mažuranića, 1848. godine? Nitko. On je bio prevoditelj proglasa *A' Horvátok a' Magyaroknak*. Bio je to posljednji "hungarološki" intelektualani i politički izazov za čovjeka koji će postupno napustiti muze da bi se posvetio politici.

WHO IS THE TRANSLATOR OF THE DOCUMENT "A' HORVATOK A' MAGYAROKNAK"

The political manifesto "Hrvati Mađarom" written in 1848 by Croatian writer and politician Ivan Mažuranić is the first significant prose work of modern Croatian literature that appeared in both Croatian and Hungarian language at the same time. The translator of that manifesto could not be but a person of a high Hungarian political and intellectual education.